

Lucie KOUTKOVÁ

Auf den Zeigern der Uhr gehen

FF UK Ústav germánských studií
rigorózní práce

Autorka zvolila téma relativně nové a rozhodně aktuální, téma do jisté míry i vynucené literárním procesem samým a jeho začleněním do širšího, nejen kulturního kontextu. Její práce chce ukázat východiska, z nichž je možné přistupovat k určitému typu literární tvorby („Migrationsliteratur“) a současně podává i jasně fundovaný náčrt takového přístupu. Je zřejmé, že v současném světě je kulturně-politická kategorie „emigrace“ (a tedy i „literatura emigrantů“) neadekvátní: globalizace stejně jako to, co se nazývá „postkolonialismus“ změnilo zásadním způsobem tradiční pojetí hranic, v němž se teď akcentuje pohyb a nich a přes ně, komunikace a „směna“, nikoli jen oddělování. To právě reflektuje pojem *Migrationsliteratur*. Nemá-li být vágní, je třeba jej nějak vykázat: to je primární cíl práce – a klíčové rozhodnutí chápat *Migrationsliteratur* jako estetickou formu manifestující se v rovině jazyka a topiky. Asi to není zcela samozřejmé, nicméně pokládám toto metodické vymezení za přednost práce, protože díky němu se pohybuje ne pevně, jasně definované půdě.

Součástí širší úvahy k tomuto tématu je pak předpoklad, že *Migrationsliteratur* a zejména teoretické spory o tuto kategorii je možné pokládat za pokračování debat o angažované literatuře. Je to zajímavý krok: intuitivně zřejmý, ale obtížně se zdůvodňuje. Hledá-li autorka kořeny „angažovanosti“ v Německu již u Schillera, pak se možná již tady rýsuje určité napětí, které se asi bude vracet – německé osvícenství není zcela totéž, co osvícenství francouzské, a jestliže se později termín „angažovaná literatura“ přejímá z Francie (Sartre), je možné, že se přejímá již s tímto vnitřním napětím, jehož nápadným projevem by pak byla i polemika Adorno-Sartre, o které je v práci řeč (a je zde shrnuta velmi přesně, například s důrazem na Adornův problém „autonomie umění“, který jej staví proti Sartrovi z doby esejí „Co je literatura?“). U Sartra jsou v pojmu „angažované literatury“ nadto patrné stopy jeho existencialismu: angažovat čtenáře znamená přivést jej k vědomí jeho svobody, předpokladem je odhalování situace v řeči, což ale možné jen na základě projektu změny – Sartre jako by zde mluvil o svých Cestách svobody, současně nějak transponuje do tohoto pojetí literatury i své oblíbené americké romanopisce. A je otázka, do jaké míry tohoto pojetí angažovanosti lze aplikovat na jeho další práce k literatuře, zejména na jeho obrovitého Flauberta a pojem „individuálního všeobecná“ (kterým se mírně přibližuje zjednodušené verzi W. Benjamina). Určitou nesnází pro Adorna je pak sartrovská „moralizující tendence“, avšak to je vnitřní problém existencialismu (nelze nečíst jako výzvu, platí ostatně i o Heideggerově Bytí a času). Lucie Koutková se toho všeho dotýká a bylo by zbytečné jít zde do detailů. Zmiňuji se šak o tomto exkursu do „angažované literatury“ proto, protože si myslím, že specifický kontext francouzský odlišný od specifického kontextu německého by pak mohl hrát i určitou roli, pokud jde o chápání *Migrationsliteratur*, například pojem „frankofonie“ nemá svůj protějšek v německé kultuře a zcela jistě pojetí „migrace“ ovlivňuje.

Jak patrně, i tehdy, když autorka podniká exkurs, je její práce inspirující. Ovšem důraz je právě na vymezení kategorie *Migrationsliteratur* v rovině jazyka a topiky. Zde se ukazuje, že práce je nesmírně koherentní: jestliže rozbor jazykových prostředků ukazuje různé modalities pronikání jednoho jazyka do druhého, pak je zřejmé, že je to v souladu s vymezením pohybu „migrace“ ve vztahu k hranici: jde o obousměrný pohyb, hranicí ozvláštňovaný, tedy o komunikaci, nikoli o oddělování; termín „zwischen Sprachliche Kreativität“ je zjevně velmi přesný. Tomu pak odpovídají i motivy či *topoi* charakteristické pro tento typ literatury, což vše Lucie Koutková zpřikladňuje na interpretacích konkrétních děl, z nichž pro českého čtenáře je asi nejzajímavější dílo L. Moníkové. Je zajímavé, jak tato literární kategorie inovativním způsobem pracuje s jinými kontexty (Deleuzův „rhizom“, Bachtinovo „různořečí“ apod.), ale myslím, že právě schopnost navázat na tyto souvislosti svědčí o tom, že jde o kategorii velmi důležitou. Deleuzův pojem „minoritní“ (mineure) literatury jako by zachycoval ozvěnu sporů o angažovanou literaturu, byť již zcela transponovaným způsobem. Tím se můj názor ocitá v rozporu se spíše opatrnějším soudem autorky v závěru práce, i když ani ona nemá o užitečnosti této kategorie pochyb. Myslím si, že právě širší kontext by ukázal, že skepse není na místě. Jistě, v dílčích analýzách se mohou vyskytnout určité problémy (Moníková například přechází hranici směrem k mýtu, ve který se jí mění domov, což by ji přibližovalo spíše „emigrantské literatuře“, ale tento pohyb současně popírá svým typicky „migrantským“ užíváním němčiny), ale vcelku si myslím, že rozdíl mezi emigrantským a migrantským je velký a zásadní právě proto, že v pojmu *Migrationsliteratur* identifikovatelné momenty (imigrace, emigrace, vnitřní emigrace, migrace) tvoří syntézu, a nikoli jen skladbu součástí. Ani jeden z nich sám o sobě nestačí: například „vnitřní emigrace“ se může manifestovat zájmem o marginální, ale to zmizí v rámci *Migrationsliteratur* prostě proto, že stejně jako se v ní nějak ruší protiklad vnější/vnitřní, ruší se v ní i protiklad centrální/okrajové. Proto se mi zdá být důraz na „obousměrnost“ velmi důležitý a i z širšího hlediska pozoruhodný.

Práce Lucie Koutkové je podle mého názoru zdařilá, protože se jí všude daří spojit aktuální téma s důkladnou reflexí. Má důkladnou znalost literatury a bezpečnou orientaci v širších souvislostech metodicky je velmi dobře vybudována.

Práci navrhuji hodnotit jako výbornou a doporučuji ji k obhajobě.

Miroslav Petříček
Ústav filosofie a religionistiky FF UK

5.IX. 2007